چەمکی بلیمەتی لای شۆپنهاوەر

لەعەرەبییەوە: یاسینعومەر

چە مکی بلیمە تی چلە فە لسە فە و چ لە سە رجە مزانستە مرۆییە کانی دیکە دا، جێگە یە کی دیا رو با یە خدا ری دا گیر کردوە ومرۆڤی بە خۆیە وە سە رقاڵکردوە، بە تا یبە تی سە با رە تبە سە رچا وە کا نی بلیمە تیکە هە ندێککە سی لە هە ندێکی ترپێ جیا دە کرێتە وە، سە رئە نجا میش ئەمکارەچەندانبیروبۆچوونی بە دە ربە ستی قوولو جیا وازی هێنا وە تە ئاراوە.

فە یلە سوفی نا ودا ری ئە ڵمانی ئا رتۆر ئا رسە رشۆپنها وە رلە دووتوێی کتێبی (جیهانیویستووێنا) داکەساڵی (١٨١٨ز) نووسیویە تی، ئە مچە مکە ی وە کوچە مکێکی فە لسە فی ودە روونی باسکردووە وپە یوە ستیکردوە تە وە بە فە لسە فە ی بوون وجوانیناسی و هونەروداهێنانورەوشتەوە، بە چە شنێکبا یە خی بە مچە مکە داوە، کەژمارەیەکیزۆرلاپەرەیبۆ تە رخانکردووە، هە ندێ شتیشخۆ ی بە سە رنووسینە کە داسە پاندووە کە گرنگترینیا نسروشتی ئە وسە ردە مە یە کەناوبراوتیایداژیاوە (چەرخی نۆزدە)، پاشتریشهە ریە کلە نیچە و هیگلیشدا یا نە پاڵی، ئە مە جگە لە و فە یلە سوفە ئە ڵمانیانە ی پێشیکە وتوون وەکوکانتوفیختەو...هتد.

شیکردنە وەوباسکردن وچارە سە رکردنی چە مکی بلیمە تی، بۆ یە کە مجا ر لە بیریفەلسەفیدالەسەردەستی شۆپنها وە ربە رێوە چووە. هە رچە ندە پێشتریشهە ریە کلە ئە فلاتون وکانت لە نووسینە کانیاندائاماژە یا نبە مچە مکە داوە، بە ڵامشۆپنها وە ربۆچوونێکی پتە وی بۆ ئە مچە مکە وە دە ستهێناو خستیە دووتوێی فە لسە فە ی بوونە وە و مە عریفە شی گرێدایە وە بە خە یاڵ و شێتی ومنداڵی وچاکە وە، ئە مە سە رباری ئە وتوێژینە وە یە ی کە بۆ سیماکانی بلیمە تی کردوویە تی، کە دواتردێینە سەریورروونیدەکەینەوە. ئەم لێکۆڵینە وە یە شمانتا یبە تە بە چە مکی بلیمە تی وە کوزاراوە یە کی فە لسە فی و هە ڵوێستی دە روونناسی لە بارە یە وە، ئینجا رۆچوونە ناوە وە یە کی قووڵی هە مە لایە نە بۆ تێروانینی شۆپنها وە ر لە بارە ی بلیمە تییە وە، پاشانیش شیکردنە وە وبە راوردێکە لە گە ڵئە وانە ی پێشخۆی وپاشخۆیدا.

بلیمەتی

زاراوە یە کی دیا ریکراوە لە فە لسە فە داو بریتییە لە کۆمە ڵێکبە هرە ی سروشتیی بە رزکە دە بێتە مایە ی سە رکە وتنی خاوە نە کە ی، لای هە ندێ لە فە یلە سوفان بریتییەلەسروشێکیخێرا، یان زە ینروونییە کی بە هێز، یا نئا رامییە کی درێژخایەن، یانوزەیئەفراندن و داهێنان، یا خودتوانا یە کی لە رادە بە دە ر بۆشیکردنە وە وئاوێتە کردنو..هتد.

ئەگەربلیمەتیدرایەپاڵکەسێ ئەوابەمانایئەوەیئەوکەسەلە توانایسروشتیوتایبەتمەندیی خۆی بە هرە مە ندە، بۆنمونە دە ڵێین ئە فلاتون، خۆئە گە رئە مچە مکە درا یە پاڵبە رهە میتاک، یانکۆ، ئە وا بە مانای ئەوەیئەمبەرهەمانەرەسەنن.

ئێمە بە روونیئە مدیاریکردنە زاراوە ییە لای شۆپنها وە ردە بینینکە دە یلکێنێت بەگەرانوسروشوزەینروونیو رۆچوونە ناوە وە بۆقولایی شتە کان، دە روونناسیشکە لە هە ڵسوکە وتی

فه ردییمرۆڤه کانده کۆڵێته وه وبایه خ به ده رخستنی جیاوازیی ده روونی و ئه قڵی نێوانمرۆڤه کانده دات، هه ڵویستی تایبه تی خۆی له به رامبه ر ئه مچه مکه هه یه که له گۆشه نیگای قوتابخانه جیاوازه کانه وه بیروبۆچوونی خۆیانله مه ڕسه رچاوه کانی بلیمه تی و سروشتی بلیمه تی و په یوه ندیی به شێتی وفاکته ره باڵابووه کانه وه ده ستنیشانکردووه.

له مزانسته دا، بلیمه تی به مانای پێگه یشتن، که لای هه ندێ که سهه یه و ره وشتی رۆشنبیری باو داوایده کات، له به رئه وه په یوه ندییه کی توندوتۆڵی به ناوبانگه وه هه یه، له واتاده روونییه نوێکه شیدا به واتای ئاسته به رزه کانی زیره کی وتواناهزریه مه عریفیه کان.

ئێستا شبه کورتی ئاماژه به وتیۆره ده روونیانه ده ده ین، که بایه خیان به خۆندنه وه ی بلیمه تی داوه که بریتین له:

تیۆری نه خۆشی

ئه مبیردۆزه به جۆرێکده روانێته بلیمه تی شیده کاته وه، وه کوئه وه ی که بلیمه تی ده رکه وته ی نه خۆشییه کبێت و توشی هه ندێ که سببێت، هه روه ها پێیوایه په یوه ندییه کی یه کجارتوند و تۆڵله نێوانبلیمه تی و شێتی و تیۆری شیکردنه وه ی ده روونیدا هه یه، که له سه ر بنچینه ی هێزی پاڵنه ری ده روونی بۆ سه رکه وتن (که له جه ختکردنه وه ی ئه مهۆکاره داتاراده ی زیاده ڕۆییکردن پێداده گرێت)، راوه ستاوه.

تیۆری وه سفی

له راڤه کردنی ئه مچه مکه داواوتر ده ڕوات وپێیوایه که سی بلیمه ت له سه رجه متواناکانیدا، دابرینێکی ته واو له که سی ئاسایی داده برێت، به مچه شنه ئه متیۆره پێیوایه جیاوازی له نێوان که سی داهێنه روکه سی ئاساییدا، زۆرتر له جۆردایه وه که له پله.

تیۆری چه ندایه تی

زانستیانه ترئه مچه مکه ڕاڤه ده کات، که له ناوه ڕۆکدا ملکه چی توێژینه وه ئه زمونگه رییه کانی پێوانی ئه قڵییه، که واته لای ئه مبلیمه تی بریتییه له جیاکردنه وه ی ئاسته جیاوازه کانی زیره کی وتوانا ئه قڵییه مه عریفییه کان که زیره کیشله خۆده گرێت.

چه مکی بلیمه تی لای شۆپنهاوه ر

له فه لسه فه که ی شۆپنهاوه ردا بلیمه تی په یوه ندییه کی پته وی به تیۆری مه عریفه وه هه یه، ئه مه شله به رئه وه ی که که سی بلیمه تته نها به هۆی زانیاریی زه ینرووونییه وه له خه ڵکی ئاسایی جیا ده کرێته وه و به شێوه یه کده چێته قولایی شته کانه وه، که له گه ڵیاندا ده بێته یه ك.

ئه مبلیمه تییه خاوه نی توانایه کی مه عریفی، یانتوانای په یبردن، یاخود تێرامانی گه وره یه له هه موو بوون، واته نموونه ی تاکێکه که عه قڵی خۆی له کۆتی ئیراده رزگارکرد بێت، ئه مه ش چکاتێك؟ ئه مه له چرکه ساتێکی ده ستنیشانکراودا، که چرکه ساتی تێروانینی بابه تییه، که مه به ستی شۆپنهاوه رلێی به رزکردنه وه ی بلیمه ته له (به ش) ه وه بۆ (گشت)، تابه مشێوه یه له ڕێ دیاره وه وێنه ده ربخات وپاشان بیخاته به رچاو، هه رئه مه شه نهێنیی بلیمه تی، ئه ویشبه گه یشتنه هه قیقه تی بابه تی وناوه رۆکه گشتییه که ی، به بێهه ڵاواردن وبه وپه ڕی ڕوونی و ئاشکراییه وه.

لای شۆپنهاوه ر ڕێگه ی گه یشتنبه م جیاوازییه ی بلیمه تبه هۆی مه عریفه ی زه ینرووونییه وه ده بێت، که بریتییه له ره وشێکی مه عریفی وراسته وخۆ له گه ڵخودی شته کاندا مامه ڵه ده کات به بێئه وه ی هیچ راسپارده یه ك له گۆرێدا بێت، به ڵکو به هۆی ئیعتباری خودی زاناکانه وه واته ئه وانه ی ده رباره ی بابه ته هه ستپێکراوه کان، قوڵبوونه وه یه کی فراوان وراسته وخۆیان هه یه، هه رله به رئه وه شۆپنهاوه ر له باره ی ئه مزانیارییه وه ده ڵێت: (له ناوه رۆکدا و پێشهه موو شتێ ئه م مه عریفه یه وێنایه که)، به لامئه موێنایه خۆی چییه؟ لێره دا شۆپنهاوه رده ڵێت :(زانیارییه کی سه ره تاییه که پێویسته له به رچاوبگیرێت).

له به رئه وه هه رکارێکی هزری که که سی بلیمه تپێی هه ڵده ستێ بریتییه له په یوه ندییه راسته وخۆکانی زه ینرووونی، ئه وکێشه گه وره یه ی که ئێمه لێره دا به شوێنیه وه ین، خودی ئه و په یوه ندییه یه: بوونهه ستپێکراوه، ئه وه شده زانینکه ده رباره ی بوون جگه له وه ی دیارده یه که وله به رده م زه ینرووونیدا هێنراوه ته گۆرێ هیچی تر نییه، که واته جۆری ئه وزانیارییه ی که بلیمه تپێیده گات، بریتییه له زانیارییه کی زه ینروونانه، که لای شۆپنهاوه رده رده رێته پاڵهه سته کانی که سه بلیمه ته که، له گه ڵزیادکردنی مۆرکی سۆفیه تی بۆی، که ده ڵێت: (هه ر ته نها به زه ینرووونی چۆنیه تی وچییه تیی تایبه تی وراسته قینه ی شته کانئاشکرا ناکرێن وروونناکرێنه وه، به ڵکو وێناکردنه کان وبیرۆکه کانجگه له ئه بستراکتکردن (واته ته مسیلکردنی به شبه شی زه ینرووونی) هیچی ترنین، ئه مه له لایه که وه، له لایه کی دیکه وه په یوه سته به زه ینرووونییه وه ولای ئه میشزه ینرووونی بریتییه له (شتێك له ناوخۆیدا)، که پێشتر (کانت) به دووروودرێژی له کتێبی (ره خنه له ئه قڵی ره ها) داباسیکردووه.

(شتله ناوخۆیدا) لای شۆپنهاوه ر به مشێوه یه دیاریده کرێت: (ویست به ده رله کات وشوێن وبه جیاله رووی ده ره وه ی دیارده کانی وانه که یه و له مه شزیاترهه ڵناگرێت، زه ینرووونیش، ئاشکرایه بۆ شتێکه که له ده ره وه ی خۆماندایه، به جۆرێککه کارگه یه که له چۆنێتیبووندایه)، شۆپنهاوه ر ڕێگه ی مه عریفه ی زه ینرووونی بۆ خودی

شته کا نما نبۆ با سد ه کا تهه رچه ند ه په نها ن وتا ریکیشببێت ، به چه شنێککه هه ولّد ه دا تله خیا نه ته و ه بما نخا ته و ه قه لاّکه ی خۆی ، ئه وقه لاّ یه ی که هه موو هێرشه کا نی د ه ره وه له دژیه تیکرد نیدا نا کا مما ونه ته و ه . لێر ه و ه (شتله نا و خۆ یدا) بریتییه له شتێکله نا وخۆ یدا ، که نا توا نێتبپه رێته و ه بۆ هۆ شیا ریی ره ها به گو نجا نێکی ته واوه نه بێت. واته (شتله نا وخۆی) دا یه که هۆ شیا رییه ك له مه رخۆی وه رد ه گرێت ، هه رهه ولّی بۆ زا نینی شتله نا وخۆ یدا به شێو ه یه کی با به تیا نه بریتییه له په یو ه ستبو و ن به ئا ر ه زوو یه کبۆ جێبه جێکرد نی ئه م لێکدژییه.

گه یشتنه چییه تی (شتله نا و خۆ یدا) کـاریسـه ره کـی وئـه رکـی سـه رشـانـی که سی بلیمه ته به ته نها ، چو نکه و ه کو شۆ پنها و ه رد ه بینێتمرۆ ڤه کا نبه گشتی له ئیراد ه یه کی زۆرومه عریفه یه کی که م به هر ه مه ند ن ، به لاّ ممرۆ ڤی بلیمه ت زۆ رتر ینمه عریفه وکه متر ینئیرا د ه ی هـه یـه ،لـه بـه رئـه وه مـه دلـولی وشـه ی بلیمه تی وه کئا ما ژه یه کبۆ با لاّ د ه ستیی مـه عـریـفـه بـه سـه رئـیراد ه داهـاتـووه که با لاّ د ه ستییه کی ته وا وچه سپیو و به هێز ه ، لێر ه دا شۆ پنها و ه رد ه لێت : (ئه قلّی مرۆڤئه گه روازی له ئیراد ه هێنا ، د ه توا نێتبا به ته کا نو ه کچۆ نخۆ یا ن هه ن،ئاوابیانببینێت).

بلیمه تی ئه وئا وێنه ئه فسو نا ویه ما ن ده داتـــه ده ســـت،کـــه هـــه مـــووئـــه و پێدا ویستییه گرنگا نه ی تێدا به د یا ر د ه که وێ که له سه رڕووی ڕونا کیه که دا کۆکرا وه ته وه ، وه لێ هه موشته شکلّی و نا مۆکا ندوورد ه خا ته و ه ، به لاّمبا به تی مه عریفه ی ز ه ینڕوونی له لا ی بلیمه ت وه کو پێشترئا ما ژه ما نپێدا (ئا یدیا) یه که که شته گشتی و سه رتا پا گیر یه کا ن د ه رد ه خا ت ، نه کبه شبه شی شته کا ن یا ننمو نه ئه فلا تو نیه که که خۆ ی له بـه شـبـه شـی شـتـه کـانـدا ده رده خـات، تا یبه تمه ند ێتی وخا لّی جیا که ره وه ی

شۆ پنها و ه ر بۆ بلیمه تی بر یتیه له تێڕوا نینی گشتی له به شێکدا ، به لاّ م مرۆ ڤی ئا سا یی له به شدا ته نها به ش ده نـاسـێـت،بـه واتـایـه کـی دیـکـه ئـه و پێیوابوودووجۆرئه قلّهه یه :

یه که م : ئه قلّێککه ملکه چی بنه ما ی (عله) یه که له زا نیا رییه کا نی ژیا نی ڕۆژانه ماندابه کاریاند ه هێنین.

دووه م:ئـه قـلّـێـکـکـه لـه کـۆنـتـرۆلّو با لاّ د ه ستیی ئیراد ه ڕزگا رما ند ه کا ت و ملکه چی هیچبنه ما یه کی (عله) نییه ، که ئه قلّێکی ئا زاد ه وبه مئا زاد ییه شئه و توا نا یه ما نپێد ه به خشێتکه ته ئه مو لی ئا ید یا بکه ین ، لێر ه دا بلیمه تله جیها نێ راد ه مینێ جیا وازه له وجیها نه بینراوه ی خه لّکی ئا سا یی د ه یبینن ، که بریتییه له جیها نی نموونه یی ، که ئه وپه ڕی واقعی و با به تییه لا ی شۆ پنها و ه ر و پێیوا نییه به رئه نجامی خه ووخه یالّبێت.

به لاّ مپه یبر د نبه با به تی بلیمه تی که بریتییه له ئایدیا ،له ڕێی خه یالّکردنه وه وه پێکد ێتکه شۆ پنها و ه رپێیوا یه (وا ته خه یا لّکرد نه و ه) سه ر ه کیترینتو خمی بلیمه تییه ، ته نا نه تهه ند ێجا رله لا ی یـه کـسـانـده بـێـتـبـه بـلـیـمـه تـی،یان یه کێکیا نفه رزی ئه وی دیکه یاند ه کا ت ، خه یا لّکر د نه و ه کا رێکی پێو یسته بۆ بو و نی بلیمه ت ، ئه و پێو یستیه شی لـه وه وه دێـت،کـه ئـاسـۆی ئـه قـلّـی و مه عریفیی بلیمه تفرا وا نترد ه کا ت . تا هه مو وئه و شتا نه ببینێتکه د ه که ونه پێشبابه ته ئاماده که ی به رده می.

خه یا لّکرد نه وه چله ڕووی چه ندایه تی و چله ڕو و ی چۆ نا یه تییه و ه یا رمه تی بلیمه تد ه دا تپه ی به ئا ید یا ببا ت ، به لاّمپه یبرد نێکی ز ه ینڕوونا نه ی شلگیر، زا نیا ریی بلیمه تله با ر ه ی ئا ید یا و ه سنوورداره به وبا به تانه ی که به کرد ه وه له نا وخۆیاندانیو ه نا چلّ وکه موکورتن، به لاّ مخه یا لّکرد نه و ه ئا سۆ ی بلیمه ت فـراوانـترده کـات،تـائـه وبـوونـه زاتـی و واقعیوبا به ته کرد ه وه ییا نه ی به رد ه می تێپه ڕێنێ ، به مشێو ه یه جگه له نموونه ی

هه بو و (وا ته ئه ونموو نه یه ی که هه یه وله به رد ه ستدا یه) نموو نه ی شیا ویش له خۆبگرێت ، له لا یه کی تره وه په یبرد ن بـه نمـونـه ی شـیـاوبـه کـرده وه لای شۆ پنها و ه ر پێو یستی به بڕێکی زۆ ر له خه یا لّکرد نه و ه هه یه ، چو نکه ئه و با به تا نه ی که خو د ته مسیلیا ند ه کا ت ، پیتبه پیتی نمو و نه که له خۆ نا گرێت ، به لّکوبه شێو ه یه کی شێواووکه موکورته ، بۆ یه بۆ ئا شکرا کرد نی نمو و نه له به شه کـه مـوکـورتـه کـانـداخـه یـالّـکـردنـه وه پێو یسته ، هه ر ئه مه شه مه به ستی شۆپنهاوه رله فراوانکردنی بڕی په یبردنی مه عریفی بۆ با به ته جو زئیه کا ن ، به لاّ م ئه مخه یا لّکرد نه و ه یه ی که با سما نکرد نا بێتـه هۆ ی بلیمه تی لا ی شۆ پنها و ه ر ، هـه رچـه نـده شـۆپـنـهـاوه ردایـده نـێـت به پێو یستتر ینشت ، وا ته ها و شا نی له نێوا نبلیمه تی وتوانا ی خه یا لّکرد نه وه ئه و ه نا گه یه نێت ، که بو ونی یه کێکیا ن بوونی ئه وی دیکه یا نبسه پێنێت ، لێر ه دا ته لازومی یه کلایه نه بریتییه له بلیمه تی ، شۆ پنها و ه رد ه لێتپیا و ی ئا سا یی که خا و ه نی زیر ه کییه کی ما منا و ه ند یه ڕه نگه له بڕێکی زۆرله خه یا لّکرد نه وه ش به هر ه مه ند بێت ، به لاّ ممه رجنییه ببێته بلیمه ت.

بلیمه تکێییه ؟

له پا شئه و ه ی بلیمه تی وما هیه تی ئه م چه مکه ما نلای شۆپنها وه ڕروونکرد ه وه ، به پێو یستی د ه زا نینسیما کا نیش (وا ته سـیـمـاکـانـی بـلـیـمـه ت) ی لـه لاده سـت نیشا نبکه ین ، چو نکه په یو ه ندییه کی ڕا سته وخۆ وپته و ی به بلیمه تییه و ه هـه یـه ، کـه شـۆپـنـهـاوه رلـه ڕووی فه لسه فی ود ه روونییه وه دیا ریکردوون، که ئه وا نیشله کۆ مه لّێ کا رومه سه له دا که په یو ه ند ییا نبه خو د ی بلیمه ته و ه هه یه قه تیسد ه بن، که بریتینله :

بلیمه تی وشێتی

په یو ه ند ی نێوا نبلیمه تی و شێتی لا ی

شۆ پنها و ه ر له لێکچو و نێکی گه و ر ه به هره مه ند ه ، هه ردووکیا ن (واته شێت و بلیمه ت) زۆرترپه یو ه ستنبه هه نوکه و ه وه کله ڕا بردوو، یا خو د دا ها توو، له نا و شته کا ندا زیا تربا یه خد ه د ه نبه شتێ ، هه تا ئه گه رئه و شته لا ی که سا نی د یکه بێبا یه خیشبێت ، به لا مشێت و بلیمه ت زۆربه دڵگه رمیه و ه گرنگی پێد ه د ه ن ، هه ر چه ند ه شێتبنه ما ی سه به بیه ت له بیرکرد نه و ه ی خۆیدا به کا رنا هێنێت ، هه رئه مه شه خاڵی به یه ککه یشتنی نێوا ن شێت و بلیمه ت ، بلیمه تپه یو ه ند ییه سه به بییه کا نی نێوا نشته کا نپشتگو ێ د ه خا ت ، له شته کا ندا نه په یو ه ند یه سه به بییه کا ند ه بینێ ونه به د وا شیدا ده گه ڕێت، ئه مه شه رله به رئه وه ی که که سی بلیمه تهه وڵد ه د ا تببێته خو د ێکی مه عر یفی پو خت ، و ه کهه ر بو و نه و ه ر ێکی د یکه شله ڕا ستییه به راییه کانی خۆی راده مێنێت.

یه کێکی تر له خا ڵه له یه کچو و ه کا نی نێو ا نکه سی بلیمه ت و مر ۆ ڤی شێت ئه و ه یه ، که هیچیا نبه سه ر د ه روونی خۆیانداز اڵنین وکۆنترۆڵیانبۆ نا کرێت ، به و ا تا یه کی د یکه له کا تی ما مه ڵه کرد نیا نله گه ڵشته کا ندا ، هه موو د یسپلینه کا نو ند ه که ن . بلیمه تبا یه خ به تێگه یشتنی واتای ژیانده دات، که به گشتی هه و ڵێکه بۆ تێگه یشتنی وێنه ی شته کا ن ، نه کدا به زینبۆ زا نینی په یو ه ندیی خۆی به وشتا نه ی که دانیا ن پێد ا د ه نێت ، ئا شکرا تر ینشتێکیشکه جه ختله په یو ه ند یی نێو ا نشێت و بلیمه تد ه کا ته و ه ، سه روبرد ه ی ژیا نی هه ندێ له که ڵه مه زنانی مێژووه له چه شنی ژانژاکرۆسۆو بیرۆن وزۆرێکی د یکه له وا نه ی ژیا نیا نبه شێتی کۆ تا یی هاتووه.

بلیمه ت ومنداڵی

یه کێکله لێکچوونه کا نی د یکه ی بلیمه ت ، په یو ه ند ییه تی له گه ڵهه ڵسو که و تی منداڵاندا له ڕووی تایبه تمه ندییه ده روونییه کانه وه ، له قۆناغی منداڵیدا و له حا ڵه تی بلیمه تیدا د ه بینینئا مێر ی مێشک وئه عسابه به راوردله گه ڵ باقی ئه ندامه کانی دیکه ی له شدا، له وپه ڕی په ره سه ند ندا ن ، له لا یه کی تره وه د ه بینینئه ندا می زا وزێی منداڵ له قۆ نا غێکی د ره نگدا گه شه د ه کا ت ، ئه مه شبه ما نا ی ئه و ه ی که له قۆنا غی منداڵیدا ، مه عریفه به سه رئا ره زووی سێکسیدا با ڵاد ه ستد ه بێت ، که وا ته منداڵخۆ ی له خۆ یدا مه عر یفه یه کی پوخته، لێره داڕووند ه بێته وه که شۆ پنها و ه ربلیمه تی گرێد ه دا ته و ه به منداڵییه و ه ، ئه و یشبه پشتبه ستنبه ئه رکه مه عریفیه کا ن ، یا خو د سروشتیی بۆ چو ون و تێڕا ما نه کا نکه بلیمه تی پێ جیا د ه کرێته و ه ، که تێڕا ما نێکی پا ك و خاڵیه له ئیراده وبه شێوه یه زۆر تایبه تمه ندیی منداڵی له خۆی ده گرێت.

یه کێکی دیکه له خاڵه هاوبه شه له یه کچو و ه کا نی منداڵ و بلیمه تئه و ساده وساکارییه یه که ڕووخساری بلیمه تد ه گرێته و ه ، که د ه ڵێی نیگا ی حه په سا و ی منداڵا نه کا تێ د ه ڕوا ننه چوارده وریان، که ئه مه شبۆخۆی و له یه ککا تدا حه په سا نێکی پرسیاراوی و تێڕ ا ما نێکی با به تیی پو ختو پا کژ کۆ ده کاته وه.

بلیمه ت وخه فه ت

یه کێ له سیما کا نی تری بلیمه تی خه م و چه رمه سه ریه ، شۆ پنها و ه ر پێیوا یه خه فه تها و په یما نی بلیمه ته و به سا ت لێیجیا نا بێته و ه ، هه تا ئه وتیشکه ی که ئه قڵرووناکد ه کا ته و ه به هێزتربێت ، ئه وا په یبرد نی ئه قڵبۆ ڕه وشی خراپی خۆی وردتروئاشکراتر ده بێت، سه رباری ئه وه ی که هه میشه واده رده که وێت بلیمه تنغرۆ ی خه م وخه فه ته ، که چی هه ندێ جار واده رده که وێت، که خه رمانه یه کله بێگه ردییه کی نه وشکۆفه چوارد ه وری ته نیبێ ، که وه ککێو ێکی سپی لوتکه که ی هه میشه به رزد ه نوێنێ و هه ندێ جار ته مومژ چوارده وری داپۆشیوه ، به ڵامهه رئه وه ندە ی سپێد ه هه ڵهاته ته مومژه کانده ره وێنه وه ، ته نا نه تلو تکه که شی له ژ ێر تیشکی خۆرداسوورهه ڵد ه گه ڕێت.

سه باره تبه چه رمه سه ریش، بلیمه تخۆی سروشتی چه تونانه هه ڵکه وتووه ، به ڕای شۆپنهاوه ر ئه مه شله به رئه وه یه که بلیمه ت له پێناوی ئا ما نجه تا یبه ته که ی خۆیدا ، قوربا نی به کا مه را نییه تا یبه تییه که ی خۆی ده دات، له مه شبترازێ هیچ کا رێکی تر ی پێنا کرێت ، به مشێو ه یه په یا مه مه زنه که ی خۆ ی پێشکه شبه ژیانده کات، به ڵامخه ڵکانی دیکه پێچه وانه ی ئه مه د ه که ن ، له به رئه مه یه که خه ڵکانی دیکه لای شۆپنهاوه ر گه و ر ه نا نوێنن ، بلیمه تیشکه مه زنه له به رئه و ه یه کا ره که ی په یو ه ستە به هه مووسه رده مێکه وه، رێکوه ك کلکدا رێکوا یه به د ه وری ئه ستێره که یدا بخولێته وه.

بلیمه ت وگۆشه گیری

دووره په رێزیی بلیمه تله خه ڵك وکۆمه ڵگا حا ڵه تێکی با ووزا ڵه ، ئه مه شبه هۆی ئه و بێد ه نگی و کڕ و ما تیه و ه یه ، که با ڵی کێشا و ه به سه رخود ی بلیمه تدا ، چونکه که سی بلیمه تله نا خی خۆ یدا به ته نها و به وپه ڕی هه ستبه لێپرسراویکرد نه و ه د ه ژ ی ، بلیمه تبید ه نگه و ه کو گۆ ڕ ، هێمنه و ه کو مرد ن ، وه کو کیرکه گۆ ڕی فه یله سو فی بو و نگه را ییشد ه ڵێت : (لێر ه دا بێد ه نگیی بلیمه ت ، بێد ه نگیی هه مو وژیا نه ، ئه گه رخه ڵکی ئا سا یی له وکا ته دا بیرله شته کا تی وتا یبه تی و ڕا سته وخۆکا ند ه که نه و ه ، ئه واکه سی بلیمه تله بێد ه نگیدا بیر له هه مو و ئه ومه سه له بنه ڕه تی وگشتی ونه مرانه د ه کا ته و ه که خه ڵکی ئا سا یی بیری لێ نا که نه و ه ، هه رله به رئه مه شه (وا ته له به رنه بو ونی هۆکا رێکی ها وبه شه که ئه قڵی بلیمه ت و ئه قڵی که سا نی

ئاساییکۆبکاتەوە) کەسانی بلیمەت و کەسانی ئاسایی ناگەنە یەک) هەر ئەمتێگەیشتنەشە نهێنیی پەیوەندیی شەڕئامێزانەی نێوانبلیمەت وئافرەت ڕاڤەدەکات، چونکە ژنانزۆرتربایەخ بەوشتانەدەدەنکەکاتی وتایبەت و ڕاستەوخۆن وپەیوەندییانبەژیانی ئێستاوەهەیە.

دوورەپەرێزیی بلیمەتوناکام مانەوەی لەپەیوەندیی بەخەڵکەوە بلیمەتبەرەوشێتی ئاڕاستە دەکات. لەبەرئەوەی بلیمەتلەهەستیارییەکی زۆربەهرەمەنددەبێتەمایەی خەم و چەرمەسەری وئازار، خۆئەگەر بەقوڵایی خەیاڵداڕۆی نەباتە خوارێ، ئەوائەودوورەپەرێزی وبارخراپییەی کەهەستی پێدەکاتوایلێدەکاتئەو ڕایەڵانەبپچڕێنێتکەئەقڵی بەواقعەوە دەبەستێتەوە. ئاشکرایەگۆشەگیری و دوورەپەرێزیبلیمەتئاڕاستەدەکەن بۆنەگونجانورانەهاتنلەگەڵ چەرخ وسەردەمەکەیخۆی، بلیمەت بەپێچەوانەی خەڵکی ئاساییەوە، کەداخوازییەهەنوکەییەکانیانتێر دەکەن وزەوقی خۆیانرازی دەکەن، لەململانێیەکی بەردەوامدایە لەگەڵ سەردەمەکەی وهەرلەبەرئەمەشەکە هاوچەرخەکانی بەکەمی نەبێتمافی تەواوبەکارەکانی نادەن، بەکردەوەش هەرئەمەلەخودی شۆپنهاوەرڕوویدا.

چەمکی بلیمەتی

شۆپنهاوەر وەکوفەیلەسوفێکزۆر بەقووڵیکەلەپووری فەلسەفەی دەخوێندەوە، مامۆستاکەشی (شولتسە)ئامۆژگاریی دەکردکە ئەفلاتونبخوێنێتەوە، ئەویش بەقسەی کردوئەمەشکاریگەرییەکی گەورەی لەسەردروستکردنی ڕوبینای فەلسەفیی شۆپنهاوەروتێڕوانینی شۆپنهاوەربۆبلیمەتی بەجێهێشت. کاریگەریی ئەفلاتونبەئاشکرا بەسەرییەوەرەنگیدایەوە، بلیمەتی لای ئەوجگەلەسروش، یانشەیدابوونێکی خوداییانەهیچی دیکەنەبوو، ئەفلاتۆن لەلایەکەوەبلیمەتوسروشی بەیەکەوە گرێداوەتەوەلەلایەکی تریشەوەبلیمەتی بەشێتییەوەگرێداوەتەوە، ڕاستییەکەی ئەفلاتوندادەنرێتبەیەکەمینکەسێ کەبایەخی بەپەیوەندیی نێوان بلیمەتی وشێتی داوەوپڕوپاگەندەی بۆکردوە، لای ئەفلاتونبلیمەتی و شێتی لەپەیوەندییەکی سەبەبی بەهرەمەندن، کەشێتی تیایدا هۆکارە (علە)، بەلامشۆپنهاوەرئەمەلایان لادەبات وڕایدەگەیەنێتکەلێکچوون و بەیەکگەیشتنێ لەنێوانیاندا هەیە، کە بەچەشنێکەدەکرێتبلیمەتی وشێتی لەکەسێکدابەرجەستەبکرێت.

کانتیشبەهەمانشێوە لەپەیوەند بەچەمکی بلیمەتییەوەکاریگەرییگەورەومەزنی بەسەربۆچوونەکانی شۆپنهاوەرەوەبەجێهێشتووە، ئەو هەڵگریرەگەزەکانتیەکانبووە، وەك چۆنلەفەلسەفەوهونەروجوانیناسیدا کاریگەریی بەرچاوی هەبوو. بلیمەتی لای کانتبریتییەلەبەهرەیەکی سروشتی، کەرەسەنایەتی لەخۆ دەگرێت، لەبەرئەوەی کەسی بلیمەت کاتێ داهێنانێکی ڕاستەقینەدادەهێنێ، بەرزوبڵندتردەبێتەوە بەسەرئەو کەسانەداکەپەیوەستیکات وشوێنن، لەدیلێتییانخۆیرزگاردەکات. لێرەداشۆپنهاوەرلەگەڵکانتدایەك دەگرێتەوە، بەتایبەتی کاتێ بلیمەتی تایبەتدەکاتەوەبەجوانیناسی و هونەرەوە، بەدابڕاوی لەزانستەکانی دیکە، هەرتەنهاهونەرمەندخۆی بلیمەتەنەکزاناکان.

یەکێکلەکاریگەرییەبەرچاوەکانی دیکەی شۆپنهاوەرلەپەیوەندی بەتیۆری بلیمەتییەوە، ئەورێبازە ڕۆمانسییەبوو، کەلەچەرخی هەژدەو نۆزدەدابەرێکەوت، کەسەرئەنجام کاریگەریی وایکردسروشتی کردە دروستکراوی خودئەوەی سەلماند، کە ئەمشتانەسەرجەمیانلەدەرەوەی خەیاڵی داهێنەرداهیچبوونێکیاننییە، هەروەهاتیۆری ڕۆمانسیزمبەکلیلی سەرەکیی تیۆرەکەی شۆپنهاوەر دادەنرێتلەگەڵهەمووئەوسەرچاوانەی ترکەشۆپنهاوەرسەبارەتبەبلیمەتی هەڵوێستی خۆی تیایانداخستەروو.

کەسی بلیمەت لای ئەفلاتون وکانت و سەرجەم لایەنگرانی ئەمرێبازە بریتییەلەوکەسەی کەژیاندەبەخشێ بەسروشت(بەردودار، بێگیانو بێگوێ ونازیندووەکان)، هەروەهاهەوڵی سەرەکیی شۆپنهاوەرئەوەبووکە ژیانلەهەموورووییەکەوەببەخشێتە ئەمبوونەهەستپێکراوە.

تێگەیشتنەکانی شۆپنهاوەر بۆ بلیمەتی کاریگەریی ئاشکرایانبەسەر بیروبۆچوونەکانی (هنری برگسۆن) ی فەیلەسووفی هاوچەرخی فەرەنسییەوە بەجێهێشتووەوناوبراوزۆربەرێبازە جوانیناسییەکەی شۆپنهاوەرکاریگەر بووە، بۆیەڕایگەیاندوەکەچێژی هونەری بریتییەلەگواستنەوەلە ویستەوەبۆبینین ولەئارەزووەوەبۆ تێرامان.

برگسونلەوەدالەگەڵشۆپنهاوەر یەکدەگرێتەوەکەدەڵێت: هونەر زەینروونییەکەدەستدەگرێتبەسەر خودێکی زانادا وایلێدەکاتلەگەڵ بابەتی زانینەکانیدا سۆفیئاساتێکەڵ ببن.